

УДК 336.763.332

О. В. Кравченко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МІЖНАРОДНЕ СТРАТЕГІЧНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО В КОНТЕКСТІ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ІЗ РОСІЄЮ

Розкривається суть поняття «міжнародне стратегічне економічне партнерство», аналізується сучасний стан відносин між Україною та Росією, визначаються принципи ефективних відносин партнерства між Україною та Росією.

Ключові слова: міжнародне стратегічне економічне партнерство, принципи реалізації міжнародного стратегічного економічного партнерства, відносини між Росією та Україною.

Україна є однією із найбільш інтегрованих в світову економічну систему європейських країн. Ступінь відкритості її економіки за показниками експортної (відношення експорту до ВВП) та імпорتنної квот (відношення імпорту до ВВП) у 2010 р. дорівнювала 49,3 % та 52,7 % відповідно [1]. Таке становище надає як сприятливі можливості, так і загрози для подальшого розвитку української економіки. Яскравим прикладом вигод від відкритості економіки є використання українськими підприємствами, організаціями та громадянами високотехнологічних товарів та послуг, які компанії — світові лідери пропонують на ринку України. З іншого боку, недостатній рівень соціально-економічного розвитку України та її фактичне розташування в групі країн, що розвиваються, робить захист своїх ресурсів — природних, трудових, матеріальних, фінансових, інтелектуальних тощо — від надмірно інтенсивної експлуатації індустріально розвинутими країнами надзвичайно важкою справою.

Для України в таких умовах надзвичайно важливим є встановлення, підтримання та розвиток відносин міжнародного стратегічного економічного партнерства (МСЕП) із низкою країн, які об'єктивно зацікавлені в її успішному розвитку. Однією із перших в цьому переліку є Російська Федерація.

Українсько-російські економічні відносини взагалі, та особливості відносин стратегічного партнерства, зокрема, постійно знаходяться в центрі уваги українських та російських вчених — як істориків та політологів, так і економістів. Найбільш повно проблематика міжнародних економічних відносин України та її співробітництва з окремими країнами і, зокрема, з Російською Федерацією розроблена у працях В. Андрійчука, В. Анікіна, В. Бородюка, В. Будкіна, М. Бурмістрова, Ю. Василенка, О. Власюка, Б. Губського, А. Дьоміна, О. Ємельянова, Я. Жаліла, В. Затуліна, В. Іванова, Ю. Карасьова, В. Комарова, Д. Лук'яненка, Є. Моїсєєва, О. Острога, Т. Панфілової, Ю. Пахомова, С. Пирожкова, О. Плотнікова, А. Поручника, І. Пузанова, Н. Раскової, О. Самодурова, А. Сухорукова, А. Старо-

стіної, В. Титаренка, І. Фамінського, А. Філіпенка, Л. Чекаленко та ін. В їх роботах розкриваються як класичні, так і сучасні форми міжнародного та українсько-російського економічного співробітництва: торгівля, інвестиційна співпраця, спільне та прикордонне підприємництво, співробітництво у банківській та фінансовій сферах, виробнича кооперація, науково-технічне та інноваційне співробітництво. Проте невирішеними залишаються питання як сутності і принципів МСЄП, так і його особливості стосовно російсько-українських відносин.

Для успішного подолання наслідків глобальної кризи, переходу до сталого економічного розвитку з довгостроковими темпами зростання не нижче 6–6,6 % для України, 4,5–5 % для Російської Федерації потрібен випереджаючий розвиток торгівельно-інвестиційних зв'язків між двома країнами, посилення їх економічних потенціалів для зміцнення конкурентних позицій у світовій економіці. На Всесвітньому економічному форумі в січні 2012 р. президент України Віктор Янукович у бесіді з Президентом Польщі Олександром Квасневським зазначив, що «ми підтримували і продовжуємо підтримувати стратегічні відносини з Росією. Ми — довгострокові партнери, та в нас є багато спільних проблем, якими ми цікавимось» [2]. Також він зробив особливий наголос на стрімке зростання торговельних відносин між державами. В 2011 році обсяг торгівлі між Україною і Росією досяг майже 50 млрд доларів.

Вибір Україною стратегічних партнерів ґрунтується на стратегічному баченні шляхів розвитку держави, обумовлений усвідомленням її національних інтересів і засобів їх реалізації. У ряді випадків характер цих відносин може набувати життєво важливого значення для існування і розвитку нашої держави. Зміцнення і розвиток стратегічних відносин, надання їм більш глибокого змісту має становити провідну сферу застосування зусиль української дипломатії та інших державних інституцій. Визначення можливих партнерів та розвиток потенціалу двосторонніх взаємин до такого рівня — тривалий та складний процес, який залежить від низки чинників політичного, економічного, безпекового, культурного тощо характеру. У свою чергу, партнер також має бути зацікавлений у стратегічному співробітництві як складовій реалізації власних національних інтересів. Система стратегічного партнерства держави формується згідно з обраним Україною стратегічним курсом на модернізацію країни у відповідності до сучасних викликів глобалізованого світу.

Необхідними складовими успішних відносин стратегічного партнерства є:

- спільність цілей (вирішальну роль у діяльності альянсу відіграє баланс інтересів суб'єктів);
- довіра (кожна сторона має бути впевнена в чесності і надійності партнера);
- подібність культур (проблеми та невдачі у стратегічних відносинах часто зводяться до погіршення взаємин і конфліктів між партнерами. Комунікація між партнерами зі схожими культурами полегшується, що дозволяє швидко приймати рішення);

– контроль (дана складова передбачає існування домінуючого або головного партнера. Але наявність домінуючого партнера у стратегічних відносинах викликає багато дискусій. На думку Дж. П. Кіллінга, стратегічні альянси, в яких один із партнерів домінуючий, більш успішні, оскільки при керуванні альянсом одним партнером мінімізуються ризики, пов'язані з координацією діяльності альянсу. Л. Блоджет вважає, що структура альянсу з рівним розподілом контролю більш ефективна, оскільки унеможливує зловживання домінуючим становищем [3]).

Випробовування міцності стратегічних відносин відбувається в умовах поглиблення глобальної і регіональної конкуренції, загострення боротьби за ринки збуту та природні ресурси на тлі наростання негативних тенденцій у глобальній економіці. Перерозподіл міжнародного балансу сил, стрімкий розвиток нових глобальних потуг створюють додаткові виклики для консолідації дій країн-партнерів і водночас породжують можливості для створення нових конфігурацій міжнародного партнерства.

В українській зовнішній політиці поняття стратегічного партнерства ще не отримало остаточного змістового наповнення, що у попередні роки мало наслідком надмірне розширення кола «стратегічних партнерів» України. Така практика суттєво зменшувала ефективність цього важливого зовнішньополітичного інструменту, заважала спрямуванню зусиль на розвиток дійсно значущих, стратегічно важливих для нашої країни моделей відносин та механізмів взаємодії.

Поняття «партнерство» між суб'єктами відносин не є тотожним поняттю «співробітництво». На відміну від останнього партнерством є такі відносини між суб'єктами міждержавних економічних відносин, які здійснюються на основі чітко визначених принципів. Такими принципами є наступні: прозорість, стабільність, економічна обґрунтованість, рівноправність, взаємовигідність, довготривалість, взаєморозуміння, економічність.

Під міждержавним стратегічним економічним партнерством слід розуміти таку форму довгострокової взаємодії між партнерами міжнародних економічних відносин, яка через формування спільної стратегії має на меті реалізацію їх стратегічних економічних інтересів.

За даними дослідження, проведеного центром Разумкова, саме відносини з Росією найбільш наближені до визначення «стратегічного партнерства». В нових реаліях сучасності партнерство України з РФ має особливе значення. Після наступних хвиль розширення Європейського Союзу Україна може опинитися затиснутою між ЄС, з одного боку, та інтеграційними утвореннями на пострадянському просторі на чолі з Росією — з другого.

Саме тому дві найголовніші проблеми зовнішньоекономічної стратегії — реалізація євроінтеграційної політики та інституціоналізація і стабілізація стосунків з Російською Федерацією — ще більш актуалізується. Обидва завдання можна і необхідно успішно вирішити. Така зовнішньоекономічна стратегія України зумовлена національними інтересами та об'єктивними тенденціями участі держави в системі міжнародного поділу праці.

Російська Федерація була і залишається до теперішнього часу основним торговельним партнером України. Торговельні зв'язки між країнами роз-

вивались досить неритмічно. Після проголошення країнами незалежності з 1992 р. спостерігалось різке зменшення обсягів торгівлі між країнами, яке було обумовлене низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів. До основних об'єктивних факторів, які призводили до зменшення обсягів торгівлі, в першу чергу необхідно, на нашу думку, віднести зміну умов економічних відносин. Вказані відносини, у тому числі і торговельні, із внутрішніх одночасно перейшли в зовнішні, що різко змінило їх характер і, зокрема, систему цінових параметрів. Починаючи з 1994 р., після підписання Урядами країн Угоди «Про зону вільної торгівлі» обсяги торгівлі між Україною і РФ стали поступово зростати. Зазначимо, що товарообіг України з Російською Федерацією за I квартал в 2011 р. склав 12,2 млрд дол., що на 73 % більше, ніж за аналогічний період 2010 р. Експорт українських товарів до Росії в січні–березні в 2011 р. досяг 4,182 млрд дол. Основні товари українського експорту (чорні метали, цукор, продовольчі товари, інші) були досить конкурентноспроможними на російському ринку, що спонукало російських виробників аналогічних товарів звернутись до свого уряду про введення запобіжних заходів.

В останні роки спостерігається поступове зростання обсягів торгівлі між Україною і РФ, яке можна пояснити такими причинами:

– «загальносвітові» фактори — подолання наслідків світової фінансової кризи, високі темпи економічного зростання у багатьох регіонах світу, сприятлива кон'юнктура цін, насамперед, на продукцію металургійної та хімічної промисловості, ПЕК;

– «російські» фактори — високі темпи розвитку багатьох галузей російської економіки, що спричинило додатковий попит на сировину, матеріали, комплектуючі і, як наслідок, — підвищення купівельної спроможності населення;

– «український» внесок у зростання експорту — суттєве нарощування обсягів промислового виробництва, розвиток міжрегіонального співробітництва і, нарешті, реалізація комплексу заходів, підготовлених у 2004–2007 рр. МЗЕЗторгом, потім зовнішньоекономічним блоком Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції.

Найбільші показники прискорення як по експорту, так по імпорту були зафіксовані у 2006 р. Починаючи з 2007 р. спостерігається уповільнення темпів зростання експорту і імпорту, що отримало вираження в зменшенні коефіцієнтів прискорення в порівнянні з 2007 р., а в 2009 р. темпи зростання обсягів торгівлі між країнами значно скоротились. Тобто можна зробити висновок про те, що поряд із зростанням абсолютних обсягів торгівлі між країнами не спостерігається чітких тенденцій щодо зростання її інтенсивності. Це, на нашу думку, свідчить про те, що торговельні відносини між Україною і Росією значною мірою залежать від поточної кон'юнктури, що в свою чергу впливає як на ритмічність експорту, так і імпорту.

Протягом 2005–2008 рр. обсяг експорту товарів і послуг з України в РФ збільшився на 49,1 %. При цьому більш високими темпами зростає експорт товарів (62,2 і 23,5 %, відповідно). Позитивним, на нашу думку, є те, що в останні два роки значно збільшився обсяг експорту до РФ продук-

ції машинобудівної промисловості — майже в 1,7 рази, внаслідок чого на 2,3 процентних пункти зросла частка цієї продукції в загальній структурі українського експорту до Росії. Високими темпами зростав також експорт до РФ таких традиційних експортних товарів, як продовольство (майже в 1,8 рази) в порівнянні з 2006 р. і продукції металургійної промисловості — в 2,68 рази. Останнє певною мірою можна пояснити сприятливою кон'юнктурою на зовнішньому ринку для цієї продукції. Високі темпи зростання металургійної продукції, враховуючи її високу частку в загальному українському експорті до РФ, в основному і обумовили зростання експортних поставок в цілому. Треба також відмітити, що темпи зростання експорту товарів з України до РФ у 2007–2008 рр. майже вдвічі перевищували аналогічний показник за попередні 4 роки (2003–2006). Аналізуючи структуру українського експорту на російському ринку, необхідно відмітити, що вона більш диверсифікована, ніж структура експорту РФ до України. В структурі російського експорту фактично переважають два продукти: нафта і природний газ, питома вага яких в 2003 і 2009 рр., відповідно, становила — 68,8 і 61,5 % у загальному обсязі російського експорту до України. Необхідно також відмітити відносно високу частку послуг в структурі українського експорту в Росію, що до деякої міри може розглядатись як позитивний момент. Проте в останні роки вона поступово зменшується. Разом з тим загальносвітова тенденція, як відомо, свідчить про більш високі темпи зростання міжнародних відносин в сфері послуг у порівнянні з темпами зростання зовнішньої торгівлі товарами. Відносно велика частка послуг у зовнішній торгівлі є опосередкованим свідченням високого рівня розвитку економіки країни. Проте у експорті України до РФ переважають транспортні послуги (транспортування російської нафти та газу в європейські країни), в той час як в цілому в світі частка транспортних послуг має сталу тенденцію до скорочення внаслідок більш інтенсивного розвитку нових видів послуг: інформаційних, банківських, фінансових, туристичних тощо.

Основними напрямками російсько-українського партнерства можуть стати:

- удосконалення режиму вільної торгівлі товарами;
- удосконалення захисту прав інвесторів;
- формування інтегрованої системи платіжно-розрахункових операцій;
- співробітництво в галузі технічного регулювання;
- співпраця у сфері інновацій та наукових досліджень;
- прикордонне та міжрегіональне співробітництво;
- військово-технічне співробітництво;
- співпраця у сфері конкурентної політики;
- співпраця у сфері вуглеводневої енергетики;
- співробітництво в електроенергетиці;
- розвиток співробітництва у галузі ядерної енергетики та ядерного паливного циклу;
- співробітництво в авіаційній промисловості;
- співробітництво в космічній промисловості;

- співробітництво в агропромисловому комплексі;
- співпраця в курортно-рекреаційному комплексі;
- співпраця у соціальній сфері;
- співробітництво в гуманітарній сфері [5].

Таким чином, можемо зробити висновок, що стан торговельних відносин між Україною і РФ свідчить, що ці відносини є недостатньо ефективними і не в повній мірі відповідають стратегічному напрямку розвитку. Однак побудова доцільного механізму реалізації відносин стратегічного партнерства і чітке визначення принципів допоможуть підвищити ефективність і оореслити подальші перспективи розвитку.

Список літератури

1. The Global Enabling Trade Report 2012. P. 346 — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalEnablingTrade_Report_2012.pdf — Заголовок з екрану
2. <http://novostiua.net/main/1699> від 28 січня 2012 року.
3. Шипілов А. Конкуренція в системах альянсів // Києво-Могилянська Бізнес Студія. — 2006. — № 9. — С. 26–32.
4. Сунгуровський М. Методологічний підхід до формування системи національної безпеки України, «Стратегічна панорама», № 3–4, 2001.
5. Національна безпека України 1994–1996 рр. Наукова доповідь. — К.: НІСД, 1997.

А. В. Кравченко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МЕЖДУНАРОДНОЕ СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПАРТНЕРСТВО В КОНТЕКСТЕ ОТНОШЕНИЙ УКРАИНЫ И РФ

Резюме

В статье раскрывается суть категории «международное стратегическое экономическое партнерство», анализируется современное состояние торгово-экономических отношений между Украиной и РФ, определяются принципы эффективных отношений партнерства между Украиной и РФ.

Ключевые слова: международное стратегическое экономическое партнерство, принципы стратегического партнерства, отношения между Украиной и РФ.

O. Kravchenko

Kyiv National T. G. Shevchenko University

**INTERNATIONAL STRATEGIC ECONOMIC PARTNERSHIP BETWEEN
UKRAINE AND RUSSIAN FEDERATION**

Summary

The article deals with definition of «international strategic economic partnership», analyzes current situation of economic relations between Russia and Ukraine, offers main principals of effective strategic partnership between Ukraine and Russia.

Key words: international strategic economic partnership, principals of strategic partnership, relations between Ukraine and Russian Federation.